

SPOROČILO ZA MEDIJE

13. junij 2023

Kruha in iger: Slikarstvo Toneta Kralja 1941–1945

V Muzeju novejše in sodobne zgodovine Slovenije (MNSZS) bo 14. junija 2023, ob 18. uri največjo letošnjo občasno razstavo odprla ministrica za kulturo dr. Asta Vrečko. *Razstava Kruha in iger: Slikarstvo Toneta Kralja 1941–1945* predstavlja slikarska dela, ki jih je ustvaril Tone Kralj v obdobju druge svetovne vojne. Razkrivajo tenkočutno, pronicljivo in drzno osebnost, ki je s svojim čopičem, tušem ali dletom zapisovala realnost svojega okolja in se nanjo kritično odzivala. Razstava bo na ogled do 10. decembra 2023, pripravila sta jo kustosa Tina Fortič Jakopič in Marko Ličina.

MNSZS hrani zavidljivo zbirko likovnih del preteklega stoletja, katere mesto je v Cekinovem gradu že od samih začetkov muzeja. Sprva je bil eden glavnih namenov likovne zbirke muzeja historično beleženje dogodkov, ki so se zvrstili med drugo svetovno vojno, in sicer dokumentiranje s pomočjo umetnin. Zbirka zato danes predstavlja bogat pregled likovnega izraza novejše in sodobne zgodovine tega okolja, v kateri najdemo dela številnih protagonistov slovenske umetnostne zgodovine, med njimi tudi dela Toneta Kralja.

Prvič na ogled *Panem et Circenses*

MNSZS hrani več likovnih del Toneta Kralja, med njimi slike, risbe in grafike. Največ teh del izhaja iz obdobja druge svetovne vojne ali se motivno veže nanj. Od samih začetkov muzeja je del zbirke tudi slika *Streljanje talcev, 13. 10. 1942*. Likovno delo je pravzaprav dvostranska slika, saj je na hrbtno stran platna vključen še en motiv, ki ga je naslikal Tone Kralj, vendar je bil delno prekrit z barvnim premazom. Naslikana upodobitev je bila sicer delno prepoznavna, vendar je barvni premaz v veliki meri onemogočal celovito raziskovanje likovnega dela. Odprla se je dilema, kako nadaljevati – odstraniti premaz ali ne ter kako raziskati delo s čim manjšim poseganjem v umetnino. Že na prvi pogled je bilo jasno, da gre za razgibano in vsebinsko obsežno umetniško delo. Umetnik slike na hrbtni strani platna nikoli ni predstavil javnosti in jo je morda sam prekril z barvnim premazom.

Delo nas je zaradi kakovosti in kompleksne naslikane vsebine zelo pritegnilo, zato smo sklenili, da se lotimo raziskovanja slike. Leta 2020 smo v želji po razjasnitvi zgodbe nastanka tega dela in njegove vsebine k posvetu povabili strokovno komisijo, s katero smo po premisleku sklenili, da delo podrobneje raziščemo in premaz odstranimo v sodelovanju z Restavratorskim centrom Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije.

Konservatorsko-restavratorski poseg na sliki je odstrl zanimivo delo z naslovom *Panem et circenses (Kruha in iger)*. Gre za vsebinsko in kompozicijsko kompleksno delo, ki je nastalo v letu 1942, in obravnava sočasno politično situacijo ter pozicijo posameznikov znotraj nje. Z različnih vidikov spodbuja premislek k (ne)sodelovanju slehernika v kolesju teme kruha in iger, ki je aktualna v različnih zgodovinskih obdobjih. Odpira vprašanja angažmaja posameznika v kritičnih situacijah, njegove vesti, labilnosti, informiranosti in samostojnosti. Poleg tega slika predstavlja zanimiv vpogled in umetnikov komentar vojnega dogajanja, in sicer v realnem času, tako rekoč sočasno s takratnimi dogodki. Ker je slika vsebinsko bogata, je njena analiza zahtevno delo, ki kliče k interdisciplinarnemu pristopu.

Interdisciplinarnost vodi do raznolikih interpretacij in zgodb

Kraljeva produkcija vzbuja vprašanja, zanimiva za različne vede, med drugim umetnostnozgodovinske, zgodovinske, konservatorsko-restavratorske in naravoslovnih ved, smo želeli z razstavo osvetliti različne poglede na primeru slike *Panem et circenses*. Pri raziskovanju slike je namreč postalo povsem jasno, da je tovrstno sodelovanje ključno pri pripravi celovite analize likovnih del. Vsak izmed strokovnjakov je likovno delo namreč preučeval s svojimi izhodišči in svojim znanjem. Posledično tudi njihove ugotovitve skupaj predstavljajo večji doprinos k vedenju o dotični Kraljevi umetnini. To ponazarja tudi razstava.

Muzej je izdal tudi obrazstavn katalog, ki poglobljeno povzema proces nastanka razstave. Spremno besedo je tako napisal izjemen poznavalec Toneta Kralja dr. Igor Kranjc. Velik prispevek projektu je dodal tudi dr. Egon Pelikan.

Na ogled več Kraljevih pomembnejših del

Če želimo sliko *Panem et circenses* resnično umestiti v umetnikov opus, jo moramo nujno opazovati ob boku drugih Kraljevih del. V ta namen smo si od več slovenskih institucij za razstavo izposodili Kraljeva dela iz vojnega obdobja, tudi tista, ki danes veljajo kot najbolj znani umetnikovi primeri odločnega boja proti fašizmu s pomočjo umetnosti. Na razstavi bodo na ogled enigmatični sliki *Cirkus Nazi* in *Rapallo*, pa tudi *Primorski Kurent*, *Bežeča mati*, *Ilegalci*, *Moja družina* in druge. Več del je bilo za namen te razstave tudi restavriranih. Večina teh slik že dolgo časa ni bila na ogled skupaj, zato razstava ponuja odlično priložnost za podrobnejšo raziskovanje Kraljeve produkcije iz tega obdobja.

Tone Kralj (1900-1975)

Tone Kralj se je rodil 24. avgusta 1900 v Zagorici pri Dobropolju. Brez dvoma je šlo za izstopajočega umetnika, saj je od leta 1926 do 1930 kar trikrat sodeloval na mednarodnem bienalu v Benetkah kot kipar, slikar in grafik. Uspešno mednarodno umetniško pot je v 30. letih nadaljeval z razstavami v Ljubljani, Zagrebu, Beogradu, Londonu, Amsterdamu, Bruslju, Padovi, Parizu, Strasbourgu, Milanu, Rimu, Benetkah in na Dunaju. Med pomembnejšimi je tudi velika razstava v razstavišču dunajskega združenja umetnikov Hagenbund leta 1935, kjer se je predstavil skupaj z ženo Maro, in ki jo je kritika zelo dobro sprejela. Kralj je znan po poslikavah cerkvah, poslikal je več kot štirideset. Umetniško aktiven je bil ves čas druge svetovne vojne. Tudi po vojni je nadaljeval z ustvarjanjem, še vedno je veliko slikal v cerkvah, ilustriral številna dela, bogat pa je tudi njegov povojni grafični opus.

Kralj je bil slikar, grafik, risar, ilustrator, kipar, občasno pa se je ukvarjal tudi z arhitekturo in oblikovanjem. Poosebljal je renesančno idejo »uomo universale« v pomenu vsestranskega in vseprisotnega umetnika. Velja za enega glavnih predstavnikov slovenskega ekspresionizma, pa tudi za protagonista nove stvarnosti z močno poudarjeno socialnokritičsko noto. Po vojni ga najdemo tudi v pregledih sorealističnega slikarstva, hkrati pa je tudi vseskozi prisoten kot cerkveni slikar. Opredelelitev njegove umetnosti je izmuzljiva in vsebuje elemente različnih izraznih stilov. Tematika njegovih del je vseskozi močno vezana na kritiko družbenega dogajanja, osredotočena na razpoloženje slehernika, njegovo stisko in posledice, ki mu jih zadajo širše politične situacije. Tudi v prizorih intimnega sveta je kritika realne situacije kolektiva jasno zaznana. Leta 1972 je prejel Prešernovo nagrado za življenjsko delo. V Kostanjevici na Krki je od leta 1974 odprta stalna zbirka Toneta Kralja. Umrli je 9. septembra 1975 v Ljubljani, pokopan je v Kostanjevici na Krki.

Umetnost kot način upora proti nasilju

Kralj je s svojimi podobami izpostavljaj predstavnike nižjih družbenih slojev, ki so vedno znova največje žrtve sistema, ki mu vlada elita. Posledice političnih odločitev, vojnih spopadov ali družbene zapostavljenosti malega človeka se na njegovih slikah kažejo kot vsakodnevne in vseobsegajoče.

Razstava *Kruha in iger: Slikarstvo Toneta Kralja 1941–1945* predstavlja dela, ki jih je ustvaril v obdobju druge svetovne vojne. V tem času so nastala dela, kot so *Cirkus Nazi*, *Rapallo*, *Primorski kurent* in poslikave v župni cerkvi sv. Mihaela v Lokvi ali v župni cerkvi sv. Vida na Šentviški Gori, ki veljajo za simbol kljubovanja proti fašizmu in raznarodovanju. Bolj ko so bile slovenska beseda, kultura in misel prepovedane, bolj so bila Kraljeva dela kritična in so vsebovala jasne obsodbe nasilja v podobi predstavnikov fašizma. Že v času nastanka so bila ta dela spodbuda slovenskim prebivalcem in pojem upora v sliki. Danes veljajo za poveden dokument časa, primer drzne samosvoje ustvarjalne poti umetnika in tudi primer moči oz. vpliva, ki jo lahko ima umetnost v družbi.

Fotografije na povezavi: <https://www.muzej-nz.si/si/1463>

1. Razstava Kruha in iger; Foto: Sašo Kovač
2. Slika Panem et circenses; Tone Kralj, Panem et circenses, 1942, olje na platno, 123,2 x 147,8 cm, SK-37. Foto: Sašo Kovačič, hrani MNSZS
3. Streljanje talcev, 13. 10. 1942; Tone Kralj, Streljanje talcev, 13. 10. 1942, od 1945 dalje, olje na platno, 123,2 x 147,8 cm, SK-37. Foto: Sašo Kovačič
4. Tone Kralj avtoportret; Tone Kralj, Avtoportret (detajl razrezane slike Moja družina), 1945, olje na platno, 52,5 x 65 cm, Foto: Sašo Kovačič